

OSA-AIKATYÖN VAIKUTUS RESEPTILÄÄKKEIDEN OSTAMISEEN JA SAIRASPOISSAOLOIHIN (DNRO 40/26/2017)

Terhi Ravaska, Palkansaajien tutkimuslaitos

Johdanto

Tutkimushankkeessa kysytään, miten osa-aikatyö vaikuttaa vanhempien työntekijöiden sairauspoissaoloihin ja lääkekäyttöön. Tutkimuskysymys on tärkeä, koska väestö ikääntyy ja työntekijät halutaan pitää työelämässä mahdollisimman pitkään. Esimerkiksi vuosittaiset työkyvyttömyyseläkemenot pelkäävät työeläkejärjestelmässä ovat n. 9 % koko eläkemenosta ja koskevat noin 120 000 yli 55-vuotiasta henkilöä (Eläketurvakeskuksen tilastotietokanta). Onkin esitetty, että osa-työjärjestelyillä voidaan pienentää niin työkyvyttömyysriskiä kuin vaikuttaa henkilöiden hyvinvointiin mutta näistä vaikutuksista ei juuri ole olemassa tutkimustietoa. Tämä tutkimusprojekti pyrkii vastaamaan, miten työn määrän väheneminen työuran loppupäässä on vaikuttanut työntekijöiden reseptilääkkeiden ostamiseen, sairauspoissaoloihin ja eläköitymiseen.

Työn määrän ja terveyden välillä on erilaisia mekanismeja: työllä on stressin kautta yhteys allostaattiseen kuormaan, joka on yhteydessä niin psykologiseen kuin fysiologiseen terveyteen. Toisaalta esimerkiksi asiantuntija-ammattien staattinen työpistetyöskentely voi edesauttaa tuki- ja liikuntaelinsairauksien syntyä. Tässä tutkimushankkeessa lääkekäyttö- ja diagnoosiaineisto jaettiin erilaisiin ryhmiin, jotta potentiaalisista mekanismeista voidaan keskustella.

Tutkimuksen merkittävin kontribuutio on tuottaa validia tietoa työn ja terveyden välisestä syy-seuraussuhteesta. Pääsääntöisesti aikaisemmissa tutkimuksissa on voitu tarkastella ainoastaan tilastollisia yhteyksiä eri tekijöiden välillä. Toisaalta aikaisempi tutkimus on keskittynyt kokoaikaisen eläköitymisen ja terveyden välisiin yhteyksiin, joten tämä tutkimus laajentaa näkökulmaa osa-aikatyöhön. Kansantalouden ja työntekijöiden hyvinvoinnin kannalta on tärkeä tietää, miten työn määrä vaikuttaa työkykyyn.

Tutkimusasetelma, tilastolliset menetelmät ja aineisto

Tutkimusprojektissa hyödynnetään osa-aikaeläkejärjestelmään tehtyjä ikärajan muutoksia (vuonna 1998 58:stä 56:een). Osa-aikaeläkejärjestelmä varmuudella vähensi työtunteja mutta vaikutti tulotasoon tai eläkekertymään vain vähän, joten asetelma on hyvä tutkimuskysymykselle. Tunnetusti eläköitymisen (tai osa-aikaeläköitymisen) ja terveyden välisissä yhteyksissä tärkeimpänä tekijänä on valikoituminen: terveemmät työntekijät työskentelevät pidempään. Sen sijaan laissa tapahtuneet ikärajan muutokset mahdollistavat kahden ominaisuudeltaan samankaltaisen ryhmän tarkastelemisen, jossa toinen ryhmä saattoi vähentää työn määrää nuorempana. Näin asetelma mahdollistaa syy-yhteyden paljastamisen osa-aikaeläkkeen ja terveyttä indikoivien muuttujien välillä.

Terveystulemia, joita siis mitataan sairauspoissaoloina ja lääkekäyttönä, mitataan vuoteen 2005 asti, eli noin 6 vuotta reformin jälkeen. Vuosi 2005 on päätepiste, koska tällöin toteutettiin

merkittävä eläkejärjestelmämuutos, joka koskettaa myös tämän tutkimuksen syntymäkohortteja. Kelan aineistoon sairauspoissaoloista ja lääkekäytöstä on yhdistetty myös Eläketurvakeskuksen eläköitymistiedot ja Tilastokeskuksen tietoja henkilöiden taustoista ja muista tuloista.

Ikärajan muutoksia hyödynnettiin kahdella eri tavalla: ensinnä tutkittiin tulemia eri syntymäkohorteissa keskimääräisten muutosten erotukseen perustuvaa tarkasteluna (ns. difference-in-differences -menetelmä), jolloin tulokset voidaan tulkita keskimääräisinä vaikutuksina ilman, että osa-aikaeläkkeen aloittamisikää on huomioitu. Toisessa menetelmässä käytetään instrumenttimuuttujamenetelmää, jossa ikärajamuutokset toimivat instrumenttina toteutuneelle eläköitymistapahtumalle. Tällöin tulokset voidaan tulkita lokaaleina keskimääräisinä vaikutuksina niiden henkilöiden keskuudessa, jotka muuttivat käyttäytymistään lainmuutoksen seurauksena.

Tulokset

Tulokset osoittavat, että kohorteissa, jotka pääsivät osa-aikaeläkkeelle 56 vuoden iässä, reseptilääkkeiden oston todennäköisyys kasvoi 1,1 prosenttiyksiköllä. Kuitenkin kontrolloitaessa henkilöiden taustatekijät, tämä todennäköisyys ei ole tilastollisesti merkitsevää. Toisaalta lääketojen määrään reformilla näyttäisi olevan positiivinen vaikutus. On myös viitteitä, että sydänperäisten sairauksien vuoksi määrätyt lääkkeet vähenivät niissä kohorteissa, jotka pystyivät keventämään työuraansa aiemmin. Mielialalääkkeitä taas käytettiin enemmän kohorteissa, jotka saivat jäädä osa-aikaeläkkeelle 56 vuoden iässä. Instrumenttimuuttujamenetelmällä saadut piste-estimaatit ovat saman suuntaisia kuin ensimmäisessä menetelmässä mutta eivät tilastollisesti merkitseviä. Tämä voi indikoida sitä, että reformin jälkeen minimieläköitymisiässä eläköityneet ovat erilaisia ja ensimmäisen osion tuloksia haittaa jokin havaitsematon tekijä. Osa-aikaeläkkeellä ei näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta sairauspoissaoloihin. Tulokset ovat vielä alustavia, ja lopullinen analyysi esitellään Palkansaajien tutkimuslaitoksen työpaperisarjassa vuoden 2018 aikana sekä Terhi Ravaskan väitöskirja-artikkelissa vuonna 2018. Tutkimus lähetetään myös vertaisarvioitavaksi kansainväliseen tieteelliseen julkaisuun.

Johtopäätelmät

Tämän tutkimuksen valossa näyttäisi, että osa-aikatyön mahdollistaminen työuran loppupäässä ei tuo julkiselle sektorille säästöjä lääkemenojen tai sairaspäiväkorvausten alenemisen kautta. Toisaalta avoimeksi kysymykseksi jää, onko työntekijöiden hyvinvointi ja elämänlaatu kuitenkin lisääntynyt ja ovatko työntekijät tuottavampia osa-aikatyössä. Vaikka lääkekäyttö kasvaisi, ei tämä vielä suoraa kerro terveystilan heikkenemisestä, vaan lisääntynyt vapaa-aika voi johtaa myös omasta terveydestä huolehtimiseen, joka näkyy lääkekäytön lisääntymisenä. Rekisteritiedoista näitä asioita ei voida suoraan tarkastella.

Tutkimusta laajennetaan vielä eläköitymisen tarkasteluun. Tämän vaikutuksen havaitseminen on hankalampaa, koska 2005 voimaantullut eläkereformi vaikuttaa omalta osalta työntekijöiden eläköitymispäätöksiin. Näin osa-aikaeläkkeen vaikutusta lopulliseen eläköitymispäätökseen ei ole

voitu tutkia robustilla tavalla. Tulevassa työpaperissa tarkastellaan kuitenkin riskiä poistua työmarkkinoilta ennen vuotta 2005 jonkin muun kuin vanhuuseläkkeen kautta.

Seminaariesityksiä hankkeesta

Osa-aikatyön vaikutus terveyteen ja työssä jaksamiseen vanhemmilla työntekijöillä – Alustavia tuloksia. Palkansaajien tutkimuslaitoksen seminaari toukokuussa 2017

Osa-aikatyön vaikutus terveyteen ja työssä jaksamiseen vanhemmilla työntekijöillä. PT:n tutkimusneuvottelukunnan kokous, syyskuussa 2017

The effects of working hours reduction on health-related factors - Evidence from Finnish part-time pension program, Allecon seminaari Tampereella, lokakuussa 2017